

ARTICULUS XVII. — *Utrum mundus semper fuerit.* (I part., quæst. XLIX, art. 1; et I. dist. 1, quæst. 1, art. 3; et II cont. Gent., cap. XXXIV et XXXVII.)

Decimoseptimo quæritur, utrum mundus semper fuerit. Et videtur quod sic. Quia proprium semper consequitur id cuius est proprium. Sed, sicut dicit Dionysius (IV cap. cœl. Hierar.), proprium est divinæ bonitatis ad communicationem sui ea quæ sunt vocare; quod quidem fit creaturas producendo. Cum ergo divina bonitas semper fuerit, videtur quod semper creaturas in esse produxerit; et ita videtur quod semper fuerit mundus.

2. Præterea, Deus non denegavit alicui creaturæ id cuius est capax secundum suam naturam. Sed aliquæ creaturæ sunt quarum natura est capax ut semper fuerit, sicut cœlum. Ergo videtur quod hoc fuerit cœlo collatum ut semper esset. Sed cœlo existente oportet ponere alias creaturas esse, sicut probat Philosophus, in II de Cœlo et mundo (com. VIII). Ergo videtur quod mundus fuerit semper. Probatio mediæ. Omne quod est incorruptibile, habet virtutem ut sit semper; quia si haberet virtutem ut esset aliquo tempore determinato tantum, non posset esse semper; et ita non esset incorruptibile. Cœlum autem est incorruptibile. Ergo habet naturam quod sit semper.

3. Sed dicendum, quod cœlum non est simpliciter incorruptibile; decideret enim in nihilum, nisi per virtutem Dei contineretur in esse. — Sed contra, non est reputandum aliquid esse possibile vel contingens, propter hoc quod ejus destructio sequitur ex destructione consequentis; licet enim hominem esse animal sit necessarium, tamen destructio ejus sequitur ad destructionem hujus consequentis, hominem esse substantiam. Non ergo videtur quod propter hoc possit dici cœlum esse corruptibile, quia ejus non esse sequitur ad aliquam positionem qua ponitur Deus suam continentiam subtrahere creaturis.

4. Præterea, sicut Avicenna probat in sua Metaphys. (lib. IX, cap. IV), quilibet effectus in comparatione ad suam causam est necessarius; quia si posita causa non necessario sequitur effectus, adhuc posita causa possibile erit effectum esse vel non esse; quod autem est in potentia, non reducitur in actum nisi per id quod est actu; unde oportebit quod præter causam prædictam sit aliqua alia causa quæ faciat effectum prodire in actum ex potentia qua possibile erat ipsum esse vel non esse posita causa. Ex quo potest accipi, quod posita causa sufficienti necesse est ipsum poni. Sed Deus est causa sufficiens mundi. Cum ergo Deus fuerit semper, et mundus fuit semper.

5. Præterea, omne quod est ante tempus, est æternum; ævum enim non est ante tempus, sed incipit simul cum tempore. Sed mundus fuit ante tempus: fuit enim creatus in primo instanti temporis, quod constat esse ante tempus; dicitur enim

Genes., I: *In principio creavit Deus cœlum et terram* (Glossa interlinearis), id est, *in principio temporis*. Ergo mundus fuit ab æterno.

6. Præterea, idem manens idem, semper facit idem, nisi impediatur. Sed Deus semper idem manet, sicut in Psalmo CI, 28, legitur: *Tu autem idem ipse es*. Cum igitur in sua actione impediri non possit propter infinitatem suæ potentie, videtur quod semper idem faciat. Et ita, cum aliquando mundum produxerit, videtur quod etiam semper ab æterno produxerit.

7. Præterea, sicut homo necessario vult suam beatitudinem, ita Deus necessario vult suam bonitatem et quod ad eam pertinet. Sed ab bonitatem divinam pertinet productio creaturarum in esse. Ergo hoc Deus necessitate vult; et ita videtur quod ab æterno producere creaturas voluerit, sicut voluit ab æterno bonitatem suam esse.

8. Sed dicendum, quod ad bonitatem Dei pertinet quod creaturæ producantur in esse, non autem quod producantur in esse ab æterno. — Sed contra, majoris liberalitatis est aliquid citius dare quam tardius. Sed liberalitas divinæ bonitatis est infinita. Ergo videtur quod ab æterno esse creaturis dederit.

9. Præterea, Augustinus dicit (VIII Confes., cap. IX): *Illud dico te velle quod facis si potes*. Sed Deus ab æterno voluit mundum producere; alias fuisset mutatus, si accessisset ei nova voluntas mundi creandi. Cum ergo nulla impotentia ei conveniat, videtur quod ab æterno mundum produxerit.

10. Præterea, si mundus non semper fuit; antequam mundus esset, aut erat possibile ipsum esse, aut non. Si non erat possibile, ergo impossibile erat ipsum esse, et necesse non esse; et sic nunquam fuisset in esse productus. Si autem possibile erat eum esse, ergo erat aliqua potentia respectu ipsius; et ita erat aliquid subjectum sive materia, cum potentia non nisi in subjecto esse possit. Sed si fuit materia, fuit et forma; cum materia non possit omnino esse a forma denudata. Ergo fuit aliquid corpus compositum ex materia et forma, et ex consequenti fuit totum universum.

11. Præterea, omne quod fit actu postquam fuit possibile fieri, educitur de potentia in actum. Si ergo mundum fuit possibile fieri, antequam esset, oportet dicere mundum eductum esse de potentia in actum; et ita materiam præcessisse, et fuisse æternam: ex quo sequitur idem quod prius.

12. Præterea, omne agens quod de novo incipit agere, movetur de potentia in actum. Sed hoc Deo non potest competere, cum ipse sit omnino immobilis. Ergo videtur quod ipse non incipit de novo agere, sed quod ab æterno mundum produxerit.

13. Præterea, agens per voluntatem, si incipit facere quod prius volebat, cum antea non fecisset, oportet ponere aliquid esse nunc inducens ipsam ad agendum, quod prius non induce-

bat; quod est quodammodo expergefaciens ipsum. Sed non potest dici quod aliquid aliud fuerit præter Deum ante mundum, quod de novo eum induxerit ad agendum. Cum ergo ab æterno voluerit mundum facere (alias voluntati ejus aliquid accrevisset), videtur quod ab æterno fecerit.

14. Præterea, nihil movet voluntatem divinam ad agendum nisi bonitas ejus. Sed bonitas divina semper eodem modo se habet. Ergo et voluntas Dei semper se habet ad productionem creaturarum; et ita ab æterno creaturas produxit.

15. Præterea, illud quod est semper in principio et in fine sui nunquam incipit nec desinit: quia unaquæque res est post sui principium et ante sui finem. Sed tempus semper est in sui principio et in sui fine; nihil enim est temporis nisi instans, quod est finis præteriti et principium futuri. Ergo tempus nunquam incipit nec desinit, sed semper est; et per consequens motus semper, et mobile semper, et totus mundus; tempus enim non est sine motu, nec motus sine mobili, nec mobile sine mundo.

16. Sed dicendum, quod primum instans temporis non est finis præteriti, nec ultimum principium futuri. — Sed contra *nunc* temporis semper consideratur ut finens, et in hoc differt a *nunc* æternitatis. Sed quod fluit, ab alio in aliud fluit. Ergo oportet omne *nunc* a priori *nunc* in posterius fluere. Ergo impossibile est esse aliquid primum vel ultimum *nunc*.

17. Præterea, motus sequitur mobile, et tempus sequitur motum. Sed primum mobile, cum sit circulare, non habet principium neque finem: quia in circulo non est accipere principium et finem in actu. Ergo neque motus neque tempus habent principium; et sic idem quod prius.

18. Sed dicendum, quod licet ipsum corpus circulare non habeat principium magnitudinis, habet tamen principium durationis. — Sed contra, duratio motus sequitur mensuram magnitudinis: quia, secundum Philosophum, quanta est magnitudo, tantus est et motus, et tantum tempus. Si ergo in magnitudine corporis circularis non est aliquid principium, nec in magnitudine motus et temporis erit principium, et per consequens nec in eorum duratione, cum eorum duratio, et præcipue temporis, sit eorum magnitudo.

19. Præterea, Deus est causa rerum per scientiam suam. Scientia autem relative dicitur ad scibile. Cum igitur relativa sint simul natura, et scientia Dei sit æterna, videtur quod res sint ab ipso ab æterno productæ.

20. Præterea, aut Deus præcedit mundum natura tantum, aut duratione. Si natura tantum, sicut causa effectum sibi coævum, videtur quod cum Deus fuerit ab æterno, et creaturæ fuerint ab æterno. Si autem præcedit mundum duratione, ergo est accipere aliquam durationem priorem duratione mundi, quæ se

habet ad durationem mundum prius ad posterius. Sed duratio quæ habet prius et posterius est tempus. Ergo ante mundum fuit tempus, et per consequens motus et mobile; et sic idem quod prius.

21. Præterea, Augustinus dicit (V de Trin., cap. xvi): *Deum ab æterno Dominum non fuisse, dicere noto*. Sed quodcumque fuit Dominus, habuit creaturam sibi subjectam. Ergo non est dicendum, quod creatura non fuerit ab æterno.

22. Præterea, Deus potuit mundum producere antequam produxerit; alias impotens fuisset. Scivit etiam ante producere; alias ignorans esset. Videtur etiam quod voluit, alias invidus fuisset. Ergo videtur quod non inceptit de novo producere creaturas.

23. Præterea, omne quod est finitum, est communicabile creaturæ. Sed æternitas est quoddam finitum; alias nihil posset esse ultra æternitatem: dicitur enim Exod., xv, 18: *Dominus regnavit in æternum et ultra*. Ergo videtur quod creatura fuerit æternitatis capax: et sic conveniens fuit divinæ bonitati quod creaturam ab æterno produxerit.

24. Præterea, omne quod incipit, habet mensuram suæ durationis. Sed tempus non potest habere aliquam mensuram suæ durationis: non enim mensuratur æternitate, quia sic semper fuisset; nec ævo, quia sic in perpetuum duraret; nec tempore, quia nihil est mensura sui ipsius. Ergo tempus non incipit esse, et ita nec mobile nec mundus.

25. Præterea, si tempus inceptit esse, aut inceptit esse in tempore, aut in instanti. Sed non inceptit esse in instanti, quia in instanti tempus nondum est; nec iterum in tempore, quia sic nihil temporis ante temporis terminum esset; nihil enim rei est antequam res esse incipiat. Ergo tempus non inceptit esse: et sic idem quod prius.

26. Præterea, Deus ab æterno fuit causa rerum: alias oportet dicere, quod prius fuit causa in potentia, et postea in actu; et sic esset aliquid prius quod reduceret ipsum de potentia in actum, quod est impossibile. Nihil autem est causa, nisi causatum habeat. Ergo mundus fuit a Deo ab æterno creatus.

27. Præterea, verum et ens convertuntur. Sed multa sunt vera ab æterno; sicut hominem non esse asinum, et mundum futurum esse, et multa similia. Ergo videtur quod multa sunt entia ab æterno; et non solum Deus.

28. Sed dicendum, quod omnia ista sunt vera veritate prima, quæ Deus est. — Sed contra, alia veritas est hujus propositionis, mundum futurum esse, et hujus, hominem non esse asinum: quia posito per impossibile quod una sit falsa, adhuc reliqua erit vera. Sed veritas prima non est alia et alia. Ergo non sunt veritate prima.

29. Præterea, secundum Philosophum in prædicamentis (in

prædicamento substantiæ, non procul a fine) ex eo quod res est vel non est, oratio vera vel falsa est. Si igitur multæ propositiones veræ sint ab æterno, videtur quod res per eas signate ab æterno existerint.

30. Præterea, Deo idem est dicere quod facere; unde in Psalm. ult., 5: *Dixit, et facta sunt*. Sed dicere Dei est æternum: alias Filius qui est verbum Patris non esset Patri coæternus. Ergo et facere Dei est æternum, et ita mundus est factus ab æterno.

Sed contra est quod dicitur Proverb., viii, 25, ex ore diviniæ sapientiæ: *Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole consisterant; ante omnes colles ego parturiebar; adhuc terram non fecerat et flumina et cardines orbis terræ*. Ergo cardines orbis terræ et flumina et terra non semper fuerunt.

Præterea, secundum Priscianum, quanto tempore juniores, tanto intellectus perspicaciores. Sed perspicacitas non est infinita. Ergo nec tempus quo perspicacitas crevit fuit infinitum, et per consequens nec mundus.

Præterea, Job, xiv, 19: *Alluvione paulatim terra consumitur*. Sed terra non est infinita. Si ergo fuisset tempus infinitum, jam totaliter esset consumpta: quod patet esse falsum.

Præterea, constat Deum naturaliter esse mundo priorem, sicut causam effectui. Sed in Deo idem est duratio et natura. Ergo Deus duratione prior est mundo, et ita mundus non semper fuit.

Respondeo dicendum, quod firmiter tenendum est mundum non semper fuisse, sicut fides catholica docet. Nec hoc potest aliqua physica demonstratione efficaciter impugnari. Ad cujus evidentiam sciendum est, quod sicut in questione alia est habitum, in operatione Dei non potest accipi aliquid debitum ex parte causæ materialis, neque potentiæ activæ agentis, nec ex parte finis ultimi, sed solum ex parte formæ quæ est finis operationis, ex cujus præsuppositione requiritur quod talia existant qualia competunt illi formæ. Et ideo aliter dicendum est de productione unius particularis creaturæ, et aliter de exitu totius universi a Deo. Cum enim loquimur de productione alicujus singularis creaturæ, potest assignari ratio quare talis sit, ex aliqua alia creatura, vel saltem ex ordine universi, ad quem quælibet creatura ordinatur, sicut pars ad formam totius. Cum autem de toto universo loquimur educendo in esse, non possumus ulterius aliquid creatum invenire ex quo possit sumi ratio quare sit tale vel tale; unde, cum nec etiam ex parte diviniæ potentiæ, quæ est infinita, nec diviniæ bonitatis, quæ rebus non indiget, ratio determinatæ dispositionis universi sumi possit, oportet quod ejus ratio sumatur ex simplici voluntate producen-

tis; ut si quaeratur, quare quantitas cœli sit tanta et non major, non potest hujus ratio reddi nisi ex voluntate producentis. Et propter hoc etiam, ut Rabbi Moyses dicit, divina Scriptura inducit homines ad considerationem cœlestium corporum, per quorum dispositionem maxime ostenditur quod omnia subjacent voluntati et providentiæ Creatoris. Non enim potest assignari ratio quare talis stella tantum a tali distet, vel aliqua hujusmodi quæ in dispositione cœli considerata occurrunt, nisi ex ordine sapientiæ Dei; unde dicitur Isa., xl, 26: *Levate in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit hæc*. Nec obstat, si dicatur quod talis quantitas consequitur naturam cœli vel cœlestium corporum, sicut et omnium natura constantium est aliqua determinata quantitas, quia sicut divina potentia non limitatur ad hanc quantitatem magis quam ad illam, ita non limitatur ad naturam cui debeatur talis quantitas, magis quam ad naturam cui alia quantitas debeatur. Et sic eadem redibit questio de natura, quæ est de quantitate; quamvis concedamus, quod natura cœli non sit indifferens ad quamlibet quantitatem, nec sit in eo possibilitas ad aliam quantitatem nisi ad istam. Non sic autem potest dici de tempore vel temporis duratione. Nam tempus est extrinsecum a re, sicut et locus; unde etiam in cœlo, in quo non est possibilitas respectu alterius quantitatis vel accidentis interius in hærentis, est tamen in eo possibilitas respectu loci et situs, cum localiter moveatur, et etiam respectu temporis, cum semper tempus succedat temporis, sicut est successio in motu et in *ubi*; unde non potest dici, quod neque tempus neque *ubi* consequatur naturam ejus, sicut de quantitate dicebatur. Unde patet quod ex simplici Dei voluntate dependet quod præfigitur universo determinata quantitas durationis, sicut et determinata quantitas dimensionis. Unde non potest necessario concludi aliquid de universi duratione, ut per hoc ostendi possit demonstrative mundum semper fuisse.

Quidam vero non considerantes exitum universi a Deo, coacti sunt circa inceptionem mundi errare. Quidam namque causam agentem prætermittentes, solam materiam a nullo creatam ponentes, quæ omnium causa esset, sicut antiquissimi Naturales, necessario habuerunt dicere materiam semper fuisse. Cum enim nihil se educat de non esse in esse, oportet causam aliam habere quod incipit esse; et hi posuerunt vel mundum semper fuisse continue, quia non ponebant nisi naturaliter agentia quæ determinabantur ad unum, ex quo oportebat quod semper idem effectus sequeretur; vel cum interruptione, sicut Democritus; qui ponebat mundum vel mundos potius multoties fuisse compositos et dissolutos casu, propter casualem motum atomorum.

Sed quia inconveniens videbatur quod omnes convenientiæ et utilitates in rebus naturalibus existentes essent a casu,

cum semper vel in pluribus inveniantur; quod tamen necesse erat sequi, si solum materia poneretur, et præcipue cum inveniantur quidam effectus ad quos causalitas materiae non sufficit; ideo alii posuerunt causam agentem, sicut Anaxagoras intellexit, et Empedocles amicitiam et litem. Sed tamen isti non posuerunt huiusmodi causas agentes universi esse, sed ad modum aliorum particularium agentium, quæ agunt materiam transmutando de uno in aliud. Unde necesse erat eis dicere quod materia esset æterna, utpote non habens causam sui esse; sed mundum incipisse; quia omnis effectus causæ agentis per motum sequitur suam causam in duratione eo quod effectus non est nisi in termino motus, ante quem est principium motus, cum quo simul oportet esse agens, a quo est principium motus.

Aristoteles vero (lib. VIII Phys.) considerans, quod si ponatur causa constituens mundum agere per motum, sequeretur quod sit abire in infinitum, quia ante quemlibet motum erit motus, posuit mundum semper fuisse. Non enim processit ex consideratione illa qua intelligitur exitus universi esse a Deo, sed ex illa consideratione qua ponitur aliquid agens incipere operari per motum; quod est particularis causæ, et non universalis. Et propter hoc ex motu et immobilitate primi motoris, rationes suas sumit ad mundi æternitatem ostendendam; unde diligenter consideranti, rationes ejus apparent quasi rationes disputantis contra positionem; unde in principio VIII Phys., mota questione de æternitate motus, præmittit opiniones Anaxagoræ et Empedoclis, contra quas disputare intendit.

Sed sequaces Aristotelis considerantes exitum totius universi a Deo per suam voluntatem, et non per motum, conati sunt ostendere mundi æternitatem per hoc quod voluntas non retardat facere quod intendit, nisi propter aliquam innovationem vel immutationem, saltem quam necesse est imaginari in successione temporis, dum vult facere hoc tunc et non prius. Sed isti etiam in defectum similem inciderunt in quem et prædicti. Consideraverunt enim primum agens ad similitudinem alicujus agentis quod suam actionem exercet in tempore, quamvis per voluntatem agat; quod tamen non est causa ipsius temporis, sed tempus præsupponit. Deus autem est causa etiam ipsius temporis. Nam et ipsum tempus in universitate eorum quæ a Deo facta sunt continetur; unde cum de exitu universi esse a Deo loquimur, non est considerandum, quod tunc et non prius fecerit. Ista enim consideratio tempus præsupponit ad factionem, non autem subjicit factioni. Sed si universalitatis creaturæ productionem consideramus, inter quas est etiam ipsa tempus, est considerandum quare tali tempori talem mensuram præfixerit, non quare hoc fecit in tali tempore. Præfixio autem mensuræ temporis dependet ex simplici voluntate Dei, qui voluit

quod mundus non esset semper, sed quandoque esse inciperet, sicut et voluit quod cælum nec esset majus vel minus.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod bonitatis proprium est producere res in esse mediante voluntate, cujus est objectum; unde non oportuit quod quocumque fuit divina bonitas, res producerentur in esse, sed secundum dispositionem voluntatis divinæ.

AD SECUNDUM dicendum, quod in corpore celesti, cum sit incorruptibile, est virtus ut sit semper; sed nulla virtus neque essendi neque operandi respicit præteritum, sed solum præsens vel futurum; nullus enim habet virtutem ad hoc quod aliquid fecerit, quia quidquid non est factum, non potest factum fuisse; sed habet aliquis virtutem ad hoc ut nunc vel in posterum faciat: unde et virtus existendi semper, quæ inest cælo, non respicit præteritum, sed futurum.

AD TERTIUM dicendum, quod non potest dici, simpliciter loquendo, cælum esse corruptibile propter hoc quod in non esse decideret, si a Deo non contineretur. Sed tamen quia creaturam contineri in esse a Deo, dependet ex immobilitate divina, non ex necessitate naturæ, ut possit dici quod sit necessarium absolute, cum sit necessarium solum ex suppositione divinæ voluntatis, quæ hoc immobiliter statuit; potest concedi secundum quod corruptibile esse cælum, cum hac scilicet conditione, si Deus ipsum non contineret.

AD QUARTUM dicendum, quod omnis effectus habet necessariam habitudinem ad suam causam efficientem, sive sit causa naturalis, sive voluntaria. Sed non ponimus Deum causam mundi ex necessitate naturæ suæ, sed ex voluntate, ut supra, art. 15, dictum est; unde necessarium est effectum divinum sequi non quocumque natura divina fuit, sed quando dispositum est voluntate divina ut esset, et secundum modum eundem quo voluit ut esset.

AD QUINTUM dicendum, quod ante tempus aliquid esse, potest intelligi dupliciter. Uno modo ante totum tempus, et ante omne id quod est temporis; et sic mundus non fuit ante tempus, quia instans in quo incepit mundus, licet non sit tempus, est tamen aliquid temporis, non quidem ut pars, sed ut terminus. Alio modo intelligitur aliquid esse ante tempus, quia est ante temporis completionem; quod non completur nisi in instanti ante quod est aliud instans; et sic mundus est ante tempus. Non autem oportet propter hoc quod sit æternus; quia nec ipsum instans temporis quod sic est ante tempus est æternum.

AD SEXTUM dicendum, quod cum omne agens agat sibi simile, oportet quod effectus hoc modo sequatur a causa efficaciter operante, quod similitudinem cause retineat. Sicut (1)

(1) *Al. deest autem.*

autem quod est a causa naturaliter agente, retinet similitudinem ejus prout habet formam similem formæ agentis; ita quod est ab agente voluntario, retinet similitudinem ejus, prout habet formam similem causæ, secundum quod hoc producitur in effectu quod est in voluntatis dispositione, ut patet de artificio respectu artificis. Voluntas autem non disponit solum de forma effectus, sed de loco, duratione, et omnibus conditionibus ejus; unde oportet quod effectus voluntatis tunc sequatur quando voluntas disponit, non quando voluntas est. Non enim secundum esse, sed secundum id quod voluntas disponit, effectus voluntati similatur. Licet igitur voluntas semper sit eadem, non tamen oportet quod semper ex ea effectus sequatur.

AD SEPTIMUM dicendum, quod Deus de necessitate vult suam bonitatem et omne id sine quo sua bonitas esse non potest. Tale autem non est creaturarum productio; unde ratio non sequitur.

AD OCTAVUM dicendum, quod cum Deus creaturas ad manifestationem sui produxerit, convenientius fuit et melius ut sic producerentur, sicut convenientius et expressius eum poterat manifestare. Expressius autem manifestatur ex creaturis, si non semper sint; quia in hoc manifeste apparet quod ab alio eductæ sunt in esse, et quod Deus creaturis non indiget, et quod creaturæ omnino divinæ subjacent voluntati.

AD NONUM dicendum, quod Deus æternam voluntatem habuit de mundi factione; non tamen ut mundus semper fieret, sed ut tunc fieret quando fecit.

AD DECIMUM dicendum, quod antequam mundus esset, possibile erat mundum fieri, non quidem aliqua potentia passiva, sed solum per potentiam activam agentis. Vel potest dici, quod fuit possibile non per aliquam potentiam, sed quia termini non sunt invicem discoherentes, hujusmodi scilicet propositionis: Mundus est. Sic enim dicitur esse aliquid possibile secundum nullam potentiam, ut patet per Philosophum, in V Metaph. (com. XVII).

Et per hoc patet solutio AD UNDECIMUM.

AD DECIMUMSECUNDUM dicendum, quod ratio illa procedit de agente quod incipit agere actione nova; sed Dei actio est æterna, cum sit sua substantia. Dicitur autem incipere agere ratione novi effectus, qui ab æterna actione consequitur secundum dispositionem voluntatis, quæ intelligitur quasi actionis principium in ordine ad effectum. Effectus enim ab actione sequitur secundum conditionem formæ, quæ est actionis principium; sicut aliquid est calefactum per calefactionem ignis, ad modum caloris ignis.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod ratio illa procedit de agente quod ita facit effectum suum in tempore, quod tamen non est temporis causa; quod in Deo locum non habet, ut ex supra dictis, art. 15, patet.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod si motus proprie accipiatur, divina voluntas non movetur; sed metaphorice loquendo dicitur moveri a suo volito; et sic sola Dei bonitas movet ipsam, secundum quod Augustinus dicit (VIII super Genes. ad litteram, cap. XXII, in fine) quod Deus movet seipsum sine loco et tempore. Nec tamen sequitur quod quodcumque fuit bonitas ejus, tunc esset creaturarum productio; quia creaturæ non procedunt a Deo ex debito vel necessitate bonitatis, cum divina bonitas creaturis non egeat, nec per eas ei aliquid accrescat, sed ex simplici voluntate.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod, cum prima successio temporis causetur ex motus successione, ut dicitur in IV Phys. (com. CXIX), secundum hoc verum est quod omne instans est principium et finis temporis, secundum quod verum est quod omne momentum est principium et finis motus; unde si supponamus motum non semper fuisse nec semper futurum esse, non oportebit dicere quod quolibet instans sit principium et finis temporis; sed erit aliquid instans quod est tantum principium, et aliquid quod tantum finis. Unde patet quod ratio ista est circularis, et propter hoc non est demonstratio; sed tamen est efficax secundum intentionem Aristotelis, qui eam inducit contra positionem, ut dictum est, in corp. art. Multæ enim rationes sunt efficaces contra positionem propter ea quæ ab adversariis ponuntur, quæ non sunt efficaces simpliciter.

AD DECIMUMSEXTUM dicendum, quod instans semper consideratur ut fluens, sed non semper ut fluens ab aliquo in aliquid, sed quandoque ut fluens ab aliquid tantum, sicut ultimum instans temporis; quandoque ut fluens in aliquid tantum, sicut primum instans.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod illa ratio non probat quod motus semper fuerit, sed quod motus circularis possit esse semper, quia ex mathematicis non potest aliquid efficaciter de motu concludi; unde Aristoteles (VIII Phys.) non probat ex circulatione motus, ejus æternitatem; sed supposito quod sit æternus, ostendit quod est circularis; quia nullus alius motus potest esse æternus.

Et per hoc patet responsio AD DECIMUMOCTAVUM.

AD DECIMUMNONUM dicendum, quod sicut se habet scibile ad scientiam nostram, ita se habet scientia Dei ad creaturas. Nam scientia Dei est causa creaturarum, sicut et scibile est causa scientiæ nostræ; unde scit scibile potest esse, scientia nostra non existente, ut dicitur in Prædicamentis (in Prædicamento *ad aliquid*, a medio), ita Dei scientia esse potest, scibile non existente.

AD VICESIMUM dicendum, quod Deus præcedit mundum duratione, non quidem temporis, sed æternitatis, quia esse Dei non mensuratur tempore. Nec ante mundum fuit tempus reale, sed

solum imaginarium, prout scilicet nunc possumus imaginari infinita temporum spatia æternitate existente potuisse revolvi ante temporis inceptioem.

AD VICESIMUMPRIMUM dicendum, quod si relatio domini intelligatur consequi actionem qua Deus actualiter creaturas gubernat, sic non est ab æterno Dominus. Si autem intelligatur consequi ipsam potestatem gubernandi, sic competit ei ab æterno. Nee tamen oportet creaturas ab æterno ponere, nisi in potentia.

AD VICESIMUMSECUNDUM dicendum, quod ratione illa utitur Augustinus (lib. III contra Maxim., cap. vii et viii, a med., et cap. xxiii), ad probandum coæternitatem et coæqualitatem Filii ad Patrem; quæ tamen ratio non est efficax de mundo; quia cum natura Filii sit eadem cum Patre, requirit æternitatem et æqualitatem Patris; quæ si sibi subtraheretur, invidiæ esset. Non autem hoc requirit natura creaturæ; et ideo non est simile.

AD VICESIMUMTERTIUM dicendum, quod secundum græcos dicitur: *Dominus regnavit in sæculum sæculi, et adhuc*; quod exponens Origenes in Glossa, dicit, quod sæculum intelligitur spatium unius generationis, cuius finis notus est nobis: per sæculum sæculi immensum spatium temporis, quod finem habet, tamen nobis ignotum; sed adhuc ultra illud, regnum Dei extenditur. Et sic æternum exponitur pro tempore diuturno. Anselmus autem in Prolog. (cap. xix et xx), exponit æternum pro ævo, quod nunquam finem habet; et tamen ultra illud Deus esse dicitur propter hoc. Primo, quia æviterna possunt intelligi non esse. Secundo, quia non essent, nisi a Deo continerentur, et sic de se non sunt. Tertio, quia non habent totum esse suum simul, cum in eis sit aliqua mutationis successio.

AD VICESIMUMQUARTUM dicendum, quod pro tanto oportet illud quod incipit, habere mensuram durationis, quia incipit per motum. Sic autem tempus non incipit per creationem, unde ratio non sequitur; et tamen potest dici, quod omnis mensura in suo genere seipsa mensuratur, sicut linea per lineam, et similiter tempus per tempus.

AD VICESIMUMQUINTUM dicendum, quod tempus non se habet sicut permanentia, quorum substantia est tota simul; unde non oportet quod totum tempus sit quando incipit esse; et sic nihil prohibet dicere, quod tempus incipit in instanti esse.

AD VICESIMUMSEXIMUM dicendum, quod actio Dei est æterna, sed effectus non est æternus, ut supra dictum est; unde licet Deus non semper fuerit causa, cum non semper fuerit effectus; non tamen sequitur quod non fuerit causa in potentia; quia actio ejus semper fuit: nisi potentia ad effectum referatur.

AD VICESIMUMSEPTIMUM dicendum, quod secundum Philosophum (in VII Metaph., com. viii), verum est in mente, non in rebus; est enim adæquatio intellectus ad res. Unde omnia quæ

fuerunt ab æterno, fuerunt vera per veritatem intellectus divini, quæ est æterna.

AD VICESIMUMOCTAVUM dicendum, quod omnia illa quæ ab æterno dicuntur esse vera, non sunt alia et alia veritate vera, sed una et eadem divini intellectus veritate, ad diversas tamen res in proprio esse futuras relata; et sic ex diversa relatione potest aliqua distinctio in illa veritate designari.

AD VICESIMUMNONUM dicendum, quod verbum etiam philosophi intelligitur de oratione existente in nostro intellectu vel in nostra pronuntiatione; veritas enim nostri intellectus vel verbi, ab existentia rei causatur. Sed e converso veritas divini intellectus est causa rerum.

AD TRICESIMUM dicendum, quod ex parte ipsius Dei *facere* non importat aliquid quod sit aliud quam suum *dicere*; non enim actio Dei est accidens, sed ejus substantia; sed *facere* importat effectum actualiter existentem in propria natura, quod per *dicere* non importatur.

Argumenta vero quæ obijciuntur in contrarium, licet verum concludant, non tamen necessario, præter primum, quod ex auctoritate procedit. Argumentum enim perspicacitatis secundum temporis cursum, non ostendit tempus quandoque incepisse. Potuit enim esse quod scientiarum studia pluries fuerint intermissa, et postmodum post longa tempora quasi de novo incepta, ut Philosophus etiam dicit (in VI Metaph.). Terra etiam non ita per illuvionem ex una parte consumitur, quin etiam per mutuum elementorum conversionem ex parte alia augmentetur; duratio etiam Dei, licet sit idem quod ejus natura secundum rem, tamen differt ratione; unde non oportet quod sit prior duratio, si est prior natura.

ARTICULUS XVIII. — *Utrum Angeli sint creati ante mundum visibilem.*

Decimooctavo quaeritur, utrum Angeli sint creati ante mundum visibilem. Et videtur quod sic. Quia (ut Damascenus refert in II libro) Gregorius Nazianzenus dicit, quod Deus primum excogitavit angelicas virtutes et coelestes; et excogitatio fuit opus ejus. Ergo prius fecit Angelos quam mundum visibilem conderet.

2. Sed dicendum, quod ly *primum* dicit ordinem naturæ, non durationis. — Sed contra, Damascenus ibidem ponit super hoc duas opiniones: quarum una ponit, Angelos primum fuisse creatos, alia vero dicit contrarium. Sed nulla unquam opinio posuit quin Angeli natura priores essent visibilibus creaturis. Ergo oportet quod intelligatur de ordine durationis.

3. Præterea, Basilus dicit in principio Hexameron (homilia 1): *Erat quædam natura ante hunc mundum intellectui*

nostro contemplabilis; quod postmodum exponit de Angelis; ergo videtur quod ante hunc mundum Angeli sint creati.

4. Præterea, ea quæ cum mundo visibili facta sunt, Scriptura in principio Genesis prosequitur. Sed de Angelis nullam facit mentionem. Ergo videtur quod Angeli non fuerint creati cum mundo, sed ante mundum.

5. Præterea, illud quod ordinatur ad perfectionem alicujus sicut ad finem, est eo posterius. Sed mundus visibilis ordinatur ad perfectionem intellectualis naturæ: quia, ut Ambrosius dicit (in Hexameron, lib. I, cap. v), Deus, qui natura invisibilis est, opus visibile fecit, per quod cognosci posset. Et non nisi a rationali creatura. Ergo rationalis creatura facta est ante mundum visibilem.

6. Præterea, quidquid est ante tempus, est ante mundum visibilem: quia tempus cum mundo visibili incepit. Sed Angeli creati sunt ante tempus: non enim fuit tempus ante diem; Angeli autem creati sunt ante diem, ut Augustinus dicit (in I super Genes. ad litt., cap. ix). Ergo Angeli creati sunt ante mundum visibilem.

7. Præterea, Hieronymus dicit super Epistolam ad Titum, cap. 1: *See millia necdum nostri temporis implentur annorum; et quantas prius æternitates, quanta tempora fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli Deo servirunt, et cojubente substituerunt?* Sed mundus visibilis cum nostro tempore incepit. Ergo Angeli ante mundum visibilem fuerunt.

8. Præterea, sapientis est ordinate suum effectum producere. Sed Angeli præcedunt nobilitatem creaturarum visibilium. Ergo a sapientissimo artifice Deo, primo debuerunt produci in esse.

9. Præterea, Deus, in quantum bonus est, suæ bonitatis alios participes facit. Sed hujus dignitatis capaces erant Angeli, quod creaturam visibilem duratione præcederent. Ergo videtur hoc eis per summam Dei bonitatem collatum.

10. Præterea, homo dicitur minor mundus, quia majoris mundi similitudinem gerit. Sed in homine pars ejus nobilior ante alias partes formatur, scilicet cor, ut Philosophus dicit (II de gener. animal., capit. iv). Ergo videtur quod Angeli, qui sunt nobilior pars majoris mundi, ante visibiles creaturas sint conditi.

11. Præterea, ut Augustinus dicit (in II libro super Genes. ad litteram, cap. vii et viii), in opere secundæ diei et deinceps tripliciter Scriptura rerum factionem commemorat. Dicit enim primo: *Dixit Deus, Fiat firmamentum*. Secundo: *Et factum est illa*. Tertio vero: *Fecit Deus firmamentum*. Quorum primum refertur ad esse rerum in Verbo; secundum ad esse rerum in cognitione angelica, prout Angeli accipiunt cognitionem creaturæ fiendæ; tertium vero ad esse creaturæ in propria natura.

Sed quando creatura visibilis erat fienda, nondum erat. Ergo Angeli fuerunt et habuerunt cognitionem naturæ visibilis antequam esset.

12. Sed dicendum, quod hic intelligitur de factione creaturæ quantum ad ejus formationem, non quantum ad primam creationem. — Sed contra, secundum opinionem Augustini (lib. I super Gen. ad litt., cap. xv), creatio naturæ visibilis non præcedit tempore ejusdem formationem. Si ergo Angelus fuit ante formationem creaturæ visibilis; fuit et ante ejus creationem.

13. Præterea, dicere Dei est causa creaturæ fiendæ; quod non videtur posse intelligi de æterna Verbi genitura, quia illa ab æterno fuit, nec per vices temporum repetitur; cum tamen in singulis diebus Scriptura repetat Deum aliquid dixisse. Nec etiam potest intelligi de locutione corporali; tum quia nondum erat homo, qui vocem Dei loquentis audiret; tum etiam quia oportuisset ante lucis formationem aliquid aliud corporeum formatum fuisse, cum vox corporalis non fiat nisi per alicujus corporis formationem. Ergo videtur quod intelligatur de spirituali locutione qua Deus ad Angelos loquitur; et sic videtur quod Angelorum cognitio præsupponatur ut causa ad creaturarum visibilium productionem.

14. Præterea, ut supra dictum est, sacra Scriptura tripliciter actionem rerum commemorat: quorum primum pertinet ad esse rerum in Verbo; secundum ad esse rerum in cognitione angelica; tertium in propria natura. Sed primum horum præcedit secundum et duratione et causa. Ergo similiter secundum præcedit tertium duratione et causa, scilicet cognitio angelica existentiam visibilis creaturæ.

15. Præterea, non minus requiritur ordo in exitu rerum a principio quam in reductione earum in finem. Sed in reducendo res in finem, hæc est lex Divinitatis statuta, ut Dionysius dicit (cap. v eocl. Hier., p. 1), quod ultima reducantur in finem per media. Ergo similiter creaturæ corporales quæ sunt infimæ, procedunt a Deo per angelicas creaturas, quæ sunt mediæ; et sic Angeli corporales creaturas præcedunt, sicut causæ effectum.

16. Præterea, eis quæ sunt omnino disparata, non competit associatio. Sed Angeli et creaturæ visibiles sunt omnino disparata. Ergo non sunt associati in creatione, ut simul fierent. Inordinatum etiam esset quod Angeli post creaturas visibiles fierent. Ergo ante creaturas visibiles sunt conditi.

17. Præterea, Eccl., 1, 4, dicitur: *Primo omnium creata est sapientia*; quod non potest intelligi de Filio Dei, qui est Patris sapientia; cum ipse non sit creatus, sed genitus. Ergo sapientia angelica, quæ est creatura, est ante omnia alia facta.

18. Præterea, Hilarius dicit in lib. de Trinit. (lib. XII de Trin., a med.): *Quid mirum, si Dominum nostrum Jesum Christum*

ante sæcula fuisse confiteamur, cum etiam Deus Angelos fecerit ante mundum? Sed Dei Filius non solum ordine dignitatis sed etiam durationis omnia sæcula præcessit. Ergo et Angeli mundum visibilem.

19. Præterea, creatura angelica media est inter naturam divinam et corpoream: ævum etiam, quod est Angeli mensura, medium est inter æternitatem et tempus. Sed Deus sua æternitate fuit ante Angelos et visibilem creaturam. Ergo et Angeli suo ævo fuerunt ante mundum visibilem.

20. Præterea, Augustinus dicit (XI de Civit. Dei, cap. ix), quod Angeli semper fuerunt. Sed non potest dici quod creatura corporalis semper fuerit. Ergo Angeli fuerunt ante corpoream creaturam.

21. Præterea, motus creaturæ corporeæ peraguntur per ministerium spiritualis creaturæ, ut patet per Augustinum (in III de Trin.), et per Gregorium (in IV Dialogorum). Sed motor præcedit mobile. Ergo Angeli fuerunt ante visibiles creaturas.

22. Præterea, Dionysius assimilat actionem divinam in res actioni ignis in corpora quæ ab igne patiuntur. Sed ignis prius agit in corpora propinqua quam in remota. Ergo et divina bonitas primo produxit creaturas angelicas sibi propinquas, quam creaturas corporeas magis ab eo distantes: et sic Angeli ante mundum fuerunt.

Sed contra est quod dicitur in principio Genes.: *In principio creavit Deus cælum et terram*; ubi Glossa Augustini dicit, quod per cælum intelligitur natura angelica, per terram vero natura corporalis. Ergo Angeli simul cum natura corporali fuerunt facti.

Præterea, Glossa Strabonis ibidem dicit, quod per cælum ibi intelligitur cælum empyreum, quod mox factum sanctis Angelis est repletum. Ergo Angeli simul fuerunt facti cum cælo empyreo, quod est visibilis creatura.

Præterea, homo minor mundus dicitur, quia habet similitudinem majoris mundi. Sed in homine simul fit corpus et anima. Ergo et in mundo majori simul fit angelica et corporalis creatura.

Respondeo dicendum, quod in hoc omnes catholici Doctores consenserunt, quod Angeli non semper fuerunt, utpote de nihilo in esse producti. Quidam tamen posuerunt Angelos non simul cum mundo visibili, sed ante mundum visibilem incepisse. Ad hoc autem ponendum diversis rationibus sunt moti. Quidam namque æstimaverunt creaturas corporeas non esse productas ex prima Dei intentione, sed occasionem eas producendi ex merito vel demerito spiritualis creaturæ Deum habuisse dixerunt. Posuit enim Origenes, a principio simul creatas esse omnes creaturas immateriales et racionales, et eas fuisse æquales, divina iustitia hoc exigente. Non enim videtur quod inæqualitas possit esse in datis, iustitia servata, nisi propter meriti vel de-

meriti diversitatem. Unde diversitatem creaturarum (quam videmus) præcessisse possit meriti et demeriti diversitatem, ut secundum quod spiritualium creaturarum quedam magis Deo adhaeserunt, in altiores ordines Angelorum sint promotæ: quæ vero magis peccaverunt, grossioribus et ignobilioribus corporibus sint alligatæ; quasi ipsa meritorum diversitas exegerit diversos gradus corporum a Deo produci. Hanc autem positionem Augustinus reprobat (in II de Civit. Dei, cap. xxii). Causam enim creaturarum condendarum, tam spiritualium quam corporalium, constat nihil aliud esse quam Dei bonitatem, in quantum creaturæ suæ sua bonitate creatæ bonitatem increatam secundum suum modum representant. Propter quod (in princ. Genes.) Scriptura dicit de singulis Dei operibus, et postmodum de omnibus simul: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona*; quasi diceret, quod ad hoc Deus creaturas condidit, quod bonitatem haberent. Secundum autem opinionem prædictam non ad hoc conditæ fuissent creaturæ corporales, quia bonum esset eas esse, sed ut malitia spiritualis creaturæ puniretur. Sequeretur etiam quod ordo universi quem nunc videmus, a casu existeret, in quantum accidit quod diversæ racionales creaturæ diversimode peccaverunt. Si enim omnes peccassent æqualiter, nulla diversitas naturarum in corporibus esset, secundum eos.

Unde hac positione remota, alii ex consideratione naturæ spiritualium substantiarum, quæ est dignior omni natura corporali, posuerunt spirituales substantias ante corporales conditas esse; ut sicut natura spiritualis creata, media est ordine naturæ inter Deum et creaturam corpoream; ita etiam sit media duratione. Hæc autem opinio cum fuerit magnorum Doctorum, scilicet Basilii, Gregorii Nazianzeni, et quorundam aliorum, non est tamquam erronea reprobanda. Sed si diligenter consideretur alia opinio, quæ est Augustini et aliorum Doctorum, quæ etiam modo communiter tenetur, rationabilior invenitur. Angeli enim non solum sunt considerandi absolute, sed etiam in quantum sunt pars universi; et hæc consideratio eorum in tantum est magis attendenda, in quantum bonum universi præeminet bono cuiuslibet creaturæ particularis, sicut bonum totius præeminet bono partis. Secundum autem quod considerantur Angeli ut partes universi, competit eis quod simul cum creatura corporali sint conditi. Unius enim totius una videtur esse productio. Si autem seorsum essent Angeli creati, viderentur omnino alieni ab ordine creaturæ corporalis, quasi aliud universum per se constituentes. Unde dicendum est, quod Angeli simul cum creatura corporali sunt conditi; tamen sine alterius opinionis præiudicio.

Et per hoc patet responsio ad tria prima: quia procedunt secundum mediam opinionem.

AD QUARTUM dicendum, quod sicut Basilius dicit in primo Hexam. (homil. 1, ante med.), Moyses legislator in princ. Genes. exordium visibilis creaturæ incepit exponere prætermissa creatura spiritali quæ ante fuerat condita, de qua mentionem non fecit, quia rudi populo loquebatur; qui ad spiritalia capiendi idoneus non erat. Secundum Augustinum vero creaturam spiritaliæm per cælum intelligit, sicut per terram creaturam corporalem, cum dicit: *In principio creavit Deus cælum et terram.* Quare autem sub metaphora cæli et non expresse creationem Angelorum tradidit, potest eadem ratio assignari quæ et supra scilicet ex populi ruditate, et iterum ad vitandam idololatriam in quam proni erant; ad quam daretur eis occasio si plures substantiæ spirituales ponerentur præter unum Deum, quæ essent cælo nobiliores; et præcipue cum huiusmodi substantiæ a gentilibus dii dicerentur. Secundum vero Strabonem (lib. II, cap. VIII), et alios priores, per cælum quod in auctoritate inducta ponitur, intelligitur cælum empyreum quod est habitaculum sanctorum Angelorum, per metonymiam, sicut quando ponitur continens pro contento.

AD QUINTUM dicendum, quod, sicut dicit Augustinus (V super Genesim ad litteram, cap. V), Angeli non cognoscunt Deum ex visibilibus creaturis; unde creaturæ visibiles non sunt factæ ut Deum ostenderent Angelis, sed rationali creaturæ, quæ est homo; unde ex hoc probatur homo esse finis creaturarum. Finis autem, licet sit primus in intentione, est tamen ultimus in operatione; unde et homo ultimo factus fuit.

AD SEXTUM dicendum, quod secundum Augustinum (lib. I super Genes., cap. V), creatio cæli et terræ non præcessit duratione lucis formationem seu productionem; et ideo non intelligit quod creatio spiritalis naturæ fuerit ante primum diem duratione, sed quodam naturæ ordine; quia substantia spiritalis et materia informis secundum suam essentiam considerata, alternationibus temporum non subjacent; unde per hoc etiam haberi non potest quod creatura spiritalis sit facta ante corporalem, quia etiam ante lucis factionem agitur de creatione creaturæ corporalis, quæ per terram intelligitur. Secundum vero alios creatio cæli et terræ ad primum diem pertinet; quia cum cælo et terra creatum est tempus; licet distinctio temporum quantum ad diem et noctem inceperit per lucem; unde tempus ponitur unum de quatuor primo creatis, quæ sunt natura angelica, cælum empyreum, materia informis et tempus.

AD SEPTIMUM dicendum, quod Hieronymus loquitur secundum opinionem antiquorum Doctorum.

AD OCTAVUM dicendum, quod ratio illa procederet, si unaqueque creatura produceretur ut existens per se absolute; sic enim conveniens esset ut unaqueque separatim crearetur secundum gradum suæ bonitatis. Sed quia omnes creaturæ produ-

cuntur ut partes unius universi, conveniens est ut omnes simul producantur ad unum universum constituendum.

AD NONUM dicendum, quod, licet ad aliquam dignitatem creaturæ spiritalis pertineret, si ante creaturam visibilem esset creata, non tamen competeret dignitati et unitati universi.

AD DECIMUM dicendum, quod, licet cor ante alia membra formetur, tamen totius corporis animalis est una continua generatio, non quod seorsum una generatione formetur cor, et postmodum successive aliis generationibus alia membra aliquibus temporibus interjectis. Hoc autem non potest dici in creatione Angelorum et corporalium creaturarum, quod una productione sint condita, scilicet spiritalis creatura ante corporalem, quasi continue universum sit productum; producere enim successive est in producendis his quæ ex materia producuntur, in qua est una pars vicinior complemento quam alia; unde in prima rerum creatione successio locum non habet, etsi in formatione rerum ex materia creata possit locum habere; unde et doctores qui posuerunt Angelos ante mundum creatos, posuerunt omnino distinctam creationem Angelorum et corporum, et multam durationem mediam intervenisse. Et præterea cor necesse est in animali prius formari, quia virtus cordis operatur ad formationem aliorum membrorum. Creatura autem spiritalis non operatur ad creationem corporalium creaturarum, cum solius Dei sit creare. Unde et Commentator (in XI Metaph., com. XLIV, imponit Platoni, quod dixerit, quod Deus primo creavit Angelos, et postea commisit eis creationem corporalium creaturarum.

AD UNDECIMUM dicendum, quod Augustinus loquitur de factione creaturarum corporalium, non quantum ad primam creationem, sed quantum ad formationem.

AD DUODECIMUM dicendum, quod sustinendo quod omnia sint simul creata in forma et materia, creatura spiritalis dicitur habuisse cognitionem creaturæ corporalis fiende, non quia ejus formatio esset tempore futura, sed quia cognoscebatur ut futura, prout considerabatur in sua causa, in qua erat ut ex ea posset procedere; sicut qui cognoscit arcam in principiis ex quibus fit, potest dici eam cognoscere ut fiendam.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod dicere Dei intelligitur de æterna verbi Dei generatione, in quo ab æterno fuit ratio omnium creaturarum condendarum. Nec tamen ideo frequenter repetitur in singulari operibus, *Dixit Deus*, quasi temporaliter dixerit; sed quia licet verbum in se sit unum, tamen in eo est propria ratio singularium creaturarum. Sic ergo singulari operibus præmittitur Dei verbum sicut propria ratio operis fiendi, ne factio opere necesse sit quærere quare tale opus sit factum, cum ante operis conditionem sit dictum, *Dixit Deus*; sicut cum aliquis volens assignare alicujus rei causam, incipit a cause cognitione.

Ad DECIMUMQUARTUM dicendum, quod esse rerum in verbo est causa esse rerum in propria natura; sed esse rerum in cognitione angelica non est causa esse rerum in propria natura; et ideo non est simile.

Ad DECIMUMQUINTUM dicendum, quod res in finem ordinatur per suam operationem. Non autem producitur in esse per suam operationem, sed solum per operationem causæ agentis. Unde magis est conveniens quod creaturæ superiores cooperentur Deo in reducendo creaturas inferiores in finem, quam in earum productione.

Ad DECIMUMSEXTUM dicendum, quod licet creaturæ corporales et spirituales sint disparatæ secundum proprias naturas, tamen sunt connexæ secundum ordinem universi; et ideo oportuit quod simul crearentur.

Ad DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod illa auctoritas Eccl., secundum Augustinum (XII Confess., cap. xv), intelligitur de sapientia creata quæ est in natura angelica, quæ tamen secundum ipsum non prius creata est tempore sed dignitate. Secundum vero Hilarius in lib. de Synodis intelligitur de sapientia increata, quæ est Filius Dei; quæ quidem simul dicitur et creata et genita, ut patet Prover., viii, et in diversis Scripturæ locis, ut omnis imperfectio a nativitate Filii Dei excludatur. In creatione enim attenditur imperfectio ex parte creati, in quantum de nihilo in esse educitur; sed perfectio ex parte creantis, qui absque sui immutatione creaturas producit. In nativitate vero est e contrario; quia imputatur perfectio ex parte nati in quantum accipit naturam generantis; sed imperfectio ex parte generantis secundum modum inferioris generationis, in quantum generat cum sui immutatione, vel divisione suæ substantiæ. Et ideo simul Filius Dei et creatus et genitus dicitur, ut per creationem excludatur generantis mutatio, et ex nativitate geniti imperfectio, ut ex utroque unus intellectus constituitur perfectus.

Ad DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod Hilarius loquitur secundum opinionem antiquorum Doctorum.

Ad DECIMUMNONUM dicendum, quod Deus est causa naturæ angelicæ; non autem natura angelica causa est naturæ corporalis; et ideo non est simile.

Ad VICESIMUM dicendum, quod Angeli dicuntur semper fuisse, non quia ab æterno fuerunt, sed quia omni tempore fuerunt; quia quodcumque fuit tempus, fuerunt Angeli. Et per hunc etiam modum creaturæ corporales semper fuerunt.

Ad VICESIMUMPRIMUM dicendum, quod motor non de necessitate præcedit tempore mobile, sed dignitate, sicut patet in anima et corpore.

Ad VICESIMUMSECUNDUM dicendum, quod in actione ignis in corpora, duplex ordo est considerandus; scilicet situs, et tem-

poris. Ordo situs est in omni actione ejus; eo quod omnis actio ejus est situalis, et in corpora sibi magis propinqua plenius suam actionem exercet; unde ulterius procedendo intantum debilitatur ejus effectus, quod tandem totaliter deficit. Ordo autem temporis non attenditur in omni ejus actione, sed solum in illa qua agit per motum. Unde cum ignis illuminet et calefaciat corpora, in calefactione servatur ordo situs et temporis; sed in illuminatione, quæ non est motus sed terminus motus, attenditur tantum ordo situs. Quia ergo actio Dei quantum ad creationem est absque motu, non attenditur similitudo quantum ad ordinem temporis, sed solum quantum ad ordinem situs. Idem enim est in actione spirituali diversus gradus naturæ, quod in actione corporali diversus situs. Quantum ergo ad hoc attenditur similitudo Dionysii, quod sicut ignis in corpora sibi vicina plenius suam virtutem effundit, ita Deus rebus sibi propinquiorebus gradu dignitatis, copiosius suam bonitatem distribuit.

ARTICULUS XIX. — *Utrum poterint esse Angeli ante mundum visibilem.*

Decimonono quæritur, utrum poterint esse Angeli ante mundum visibilem. Et videtur quod non. Quæcumque enim ita se habent quod duo ex ipsis non possunt esse in uno loco distincta, requirunt loci diversitatem. Sed duo Angeli non possunt esse in eodem loco, ut communiter dicitur. Ergo non potest intelligi quod essent duo Angeli distincti, nisi sint duo loca distincta. Sed ante creaturam visibilem non fuit locus, cum locus, secundum Philosophum (IV Phys., com. xxxv), non sit nisi ultimum corporis continentis. Ergo ante mundum visibilem Angeli esse non poterunt.

2. Præterea, productio creaturæ corporalis Angelis nihil de eorum virtute naturali ademit. Si ergo non factum mundo visibili Angeli absque loco esse poterunt, etiam nunc mundo visibili facti absque loco esse possent; quod videtur esse falsum; quia si non essent in loco, nusquam essent, et sic viderentur non esse.

3. Præterea, Boetius dicit, quod omnis spiritus creatus corpore indiget. Sed Angelus est spiritus creatus. Ergo indiget corpore, et ita ante creaturam corporalem esse non potuit.

4. Sed diceretur, quod indiget corpore non quantum ad esse, sed quantum ad ministerium. — Sed contra, ministerium Angelorum exercetur ubi nos sumus, scilicet in hoc mundo. Sed Angeli habent locum corporalem etiam extra habitationem nostram, scilicet cælum empyreum. Ergo non solum indigent corpore in loco corporali propter ministerium nostrum.

5. Præterea, impossibile est imaginari prius et posterius sine tempore. Sed si Angeli fuissent ante mundum, prius fuisset

set principium quo Angeli esse cœperunt, quam principium quo mundus visibilis esse cœpit. Ergo tempus incepisset ante mundum visibilem; quod est impossibile, cum tempus secuatur ad motum, et motus ad mobile. Ergo impossibile est quod Angeli fuerint ante mundum.

Sed contra, illud quod in creaturis contradictionem non implicat, est Deo possibile. Sed Angelos esse, creatura visibilibus non existente, nullam contradictionem implicat. Ergo non fuit Deo impossibile producere Angelos ante mundum.

Respondeo dicendum, quod, sicut Boetius dicit (in libro de Trinit.), in divinis (1) non oportet ad imaginationem deduci, et similiter nec in corporalibus omnibus; quia cum imaginatio sit sequela sensus, ut per Philosophum patet (in lib. de Anima, II, com. CXLII), imaginatio non potest extendi ultra quantitatem, quæ est qualitatum sensibilibus subjectum. Hoc autem quidam non attendentes, nec imaginationem transcendere valentes, non poterunt aliquid intelligere nisi per modum rei situæ, et propter hoc quidam antiqui dixerunt, quod illud quod non est in loco, non est, ut in IV Physic. (com. LIV) dicitur. Et ex simili errore quidam moderni dixerunt, quod Angeli absque creatura corporali esse non possunt, intelligentes Angelos tamquam ea quæ imaginaverunt situæ distincta; quod quidem præjudicat sententiæ antiquorum, qui Angelos ante mundum fuisse posuerunt; præjudicat etiam dignitati angelicæ naturæ, quæ cum naturaliter sit prior quam creatura corporalis, nullo modo a creatura corporali dependet. Et ideo simpliciter dicimus, quod Angeli esse poterunt ante mundum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod duos Angelos esse in uno loco indivisibili non impedit eorum distinctio, sed operationum confusio; unde ratio non sequitur.

AD SECUNDUM dicendum, quod etiam nunc nihil prohibet Angelos non esse in loco, si voluerint, etsi etiam semper sint in loco propter ordinem quo creatura spiritualis præsidet corporali, secundum Augustinum (III de Trinit., cap. IV).

AD TERTIUM dicendum, quod, sicut ipse Boetius exponit, Angeli indigent corpore solum quantum ad ministerium, non quantum ad naturæ complementum.

AD QUARTUM dicendum, quod Angeli sunt in cœlo empyreo, ut in loco qui est contemplationi congruus, non tamen de necessitate contemplationis.

AD QUINTUM dicendum, quod illa prioritas et posterioritas non cogit nos ponere ante mundum tempus reale, sed solum tempus imaginarium, ut in quæst. de æternitate vel creatione mundi, art. 17, dictum est.

(1) *At.* quod in deis.

QUÆSTIO IV

DE CREATIONE MATERIE INFORMIS

(*Et habet articulos duos.*)

Primo enim quaeritur, utrum creatio materiæ informis præcesserit duratione creationem rerum; 2° utrum materia informis tota simul fuerit, an successive.

ARTICULUS PRIMUS. — *Utrum creatio materiæ informis præcesserit duratione creationem rerum.* (I part., quæst. LXVI, art. 1. in corp., et quæst. LXVII et LXIX.)

Quæstio est, utrum creatio materiæ informis præcesserit duratione creationem rerum. Et videtur quod non. Quia, sicut dicit Augustinus (I super Genesim ad litteram, cap. XV, in princ.), materia informis præcedit formatam ex ea, sicut vox cantum. Sed vox non precedit cantum duratione, sed solum natura. Ergo materia informis non præcedit res formatas duratione, sed solum natura.

2. Sed diceretur, quod Augustinus loquitur de materia respectu formationis, quæ est per formas elementorum; quæ quidem formæ statim a principio in materia fuerunt. — Sed contra, sicut aqua et terra sunt elementa, ita etiam ignis et aer. Sed Scriptura tradens informitatem materiæ facit mentionem de terra et aqua. Ergo si materia a principio habuisset formas elementares, pari ratione fecisset mentionem de aere et igne.

3. Præterea, formæ substantiales cum materia sunt causa accidentalium qualitatum, ut patet per Philosophum, in I Phys. Sed qualitates activæ et passivæ sunt proprietates proprie accidentales elementorum. Si ergo formæ substantiales fuerunt a principio in materia, fuerunt ibi ex consequenti qualitates activæ et passivæ; et ita nulla restabat informitas, ut videtur.

4. Sed diceretur, quod erat informitas sive confusio quantum ad elementorum situm. — Sed contra, secundum Philosophum (IV Cœli et mundi, text. com. XXV), quantum unumquodque elementorum habet de specie, tantum habet de ubi; elementa enim sunt in propriis locis ex virtute formæ. Si ergo materia a principio habebat formas substantiales, tunc ex consequenti unumquodque elementorum suum situm habebat; et ita nulla confusio in elementis restabat, secundum quam materia posset dici informis.

5. Præterea, si pro tanto materiæ informis dicitur, quod